

Milan Vrbanus
(Hrvatski institut za povijest, Podružnica Slavonski Brod)

PRILOG PROUČAVANJU VINOGRADARSTVA NA NAŠIČKOM VLASTELINSTVU U PRVOJ POLOVICI 18. STOLJEĆA

UDK 634.8(497.5 Našice)“17”
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: prosinac 2002.

Na temelju analize više popisa Našičkog vlastelinstva autor pokazuje da je do jačanja uzgoja vinove loze na vlastelinstvu došlo u drugoj polovici 18. stoljeća, kada se površine obrađenih vinograda višestruko povećavaju. Istodobno, iz desetinskih popisa vidljivo je da je od 1706. do 1722. kontinuirano rasla veličina desetine pa se može pretpostaviti da je rasla i proizvodnja vina. Iz podataka o vlastelinskim prihodima vidljivo je da su vinogradi na alodijalnom gospodarstvu rodili bolje nego na seoskim imanjima. Jačanje uzgoja vinove loze nastavljeno je sve do 1736. godine, nakon koje su površine pod vinovom lozom vjerojatno dosta smanjene. Uzrok tome treba tražiti u ratu između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva te epidemiji kuge u Slavoniji. Poslije završetka rata i prestanka epidemije na vlastelinstvu je vjerojatno ponovno lagano povećana površina obrađenih vinograda. Tome su pridonijele i mjere koje je poduzela obitelj Pejačević želeći ojačati gospodarstvo na posjedu.

Ključne riječi: Našičko vlastelinstvo, popisi vlastelinstva, vinogradarstvo, obrađene površine, desetina, vino, prva polovica 18. st.

1. Uvod

Osmanska vojska osvojila je 1532. godine grad Našice i našičko područje, a samu tvrđavu Našice tek 1541. godine. Cijelo to područje ostalo je pod osmanskom vlašću 150 godina.¹ Za to vrijeme Našice nisu prerasle u neko važnije upravno središte. U našičkoj je utvrdi stolovao našički aga, a cijelo je područje bilo u sastavu kadiluka Podgorač.² Od važnijih institucija osmanske vlasti u Našicama se spominje carinarnica pod upravom jednog turskog

¹ Stjepan Majstorović, *Našice kroz 700 godina 1229-1929.*, (Slavonski Brod, 1973.), 28, *Sandak Počega 1579. godine*, Državni arhiv u Osijeku, (Osijek 2001.), 7.

² *Sandak*, 9.

službenika³ koja je vjerojatno bila u središtu naselja pokraj današnje crkve sv. Antuna Padovanskog. Osmanska vojska spalila je prilikom povlačenja 1687. godine crkvu i samostan sv. Antuna Padovanskog.

Našičko područje je oslobođeno od osmanske vlasti 1687. godine. Osmanska vojska krenula je 1689. godine u protuudar. Sljedeće godine zauzela je veći dio Slavonije, a u studenom opsjela i tvrđavu Osijek. Poslije bitke kod Slankamena, kršćanska je vojska u jesen 1691. godine oslobodila cijelu Slavoniju čime je završila jedno i pol stoljetna osmanska vladavina na ovom području.

Našičko je područje doživjelo vjerojatno vrlo velika razaranja tijekom rata za oslobođenje. Naime, na ovom području živjelo je 1688. godine 700 stanovnika.⁴ Popis je sumarni te ne donosi podatke o naseljima u našičkom okrugu. Razmjeri razaranja vidljivi su i iz podataka o broju razorenih naselja na istom ovom području. U popisu iz 1703. i 1704. godine spominje se da je bilo nešto manje od $\frac{4}{5}$ napuštenih naselja (79,63%) na našičkom području.⁵ Većina naselja vjerojatno je bila napuštena za vrijeme ratnih operacija od 1683. do 1691. godine. Međutim, neka su naselja vjerojatno napuštena i poslije završetka rata. Naime, nesređene društvene prilike vjerojatno su prisilile stanovništvo da napusti ovo područje.⁶

2. Udio obrađenosti vinograda u prvoj polovici 18. st.

Na našičkom vlastelinstvu popisano je početkom 18. st. vrlo malo obradivih površina pod vinovom lozom. Na ovom je području 1703. i 1704. godine bilo popisano desetak motika vinograda u vlasništvu seoskih domaćinstava.

³ Ive Mažuran, *Popis naselja i stanovništva u Slavoniji 1698. godine*, Radovi Zavoda za znanstveni rad JAZU, 2, (Osijek 1988.), 90 i Stjepan Sršan, *Naselja u istočnoj Hrvatskoj krajem 17. i početkom 18. stoljeća*, (Osijek 2000.), 306.

⁴ Na području okruga Našice popisivači su 1688. godine popisali samo 700 stanovnika. Nije trenutno poznato kako je došlo do ovog popisa Slavonije. Vjerojatno je Bečki dvor i Dvorska komora pretpostavila da je ovo područje osigurano te su odlučili organizirati upravu i započeti prikupljati poreze od stanovništva a prije toga je trebalo utvrditi brojčano stanje stanovnika. (Tade Smičiklas, *Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije*, drugi dio: *Spomenici o Slavoniji u 17. stoljeću (1640-1702.)*, Djela JAZU, knj. XI, (Zagreb, 1891.), 32-33 i Milan Vrbanus, "Demografske prilike na našičkom vlastelinstvu u prvoj polovici 18. stoljeća", *Našički zbornik*, 7, (Našice, 2002.), 47.

⁵ Hrvatski državni arhiv, fond: Acta urbaria et conscriptiones bonorum, fasc. 132, spis br. 35 i 37. Mažuran, *Popis*, 89-98, Sršan, *Naselja*, 305-312, Milan Vrbanus, "Jedan neobjavljeni popis našičkog vlastelinstva", *Scrinia slavonica*, Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, 1, (Slavonski Brod, 2001.), 481-484, Milan Vrbanus, "Toponimija našičkog vlastelinstva iz prve četvrtine 18. st.", *Povijesni prilozi*, 21, (Zagreb, 2001.), 108-111 i Vrbanus, "Demografske prilike", 48 i 58, bilj. 11-13.

⁶ U opisu sela Ceremošnjaka iz 1721. i 1723. godine spominje se napušteno staro makloševačko groblje (antiquam coemeterium Maklaschavazense). U popisu našičkog vlastelinstva iz 1703. godine spominje se selo Makloševac. Ovo je naselje vjerojatno napušteno krajem 17. st. (HDA, AUCB, fasc. 132, spis br. 28, 32 i 35, Vrbanus, "Toponimija", 109, Vrbanus, "Demografske prilike", 48 i 58, bilj. 14 i Vrbanus, "Popis", 481.

va te 30 motika vinograda u vlasništvu franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama.⁷ Doduše, iz tablice 1 proizlazi da je stanovništvo obrađivalo veću površinu pod vinovom lozom nego što su popisivači utvrdili da postoji na ovom području.⁸ Kako je moguće da je stanovništvo obrađivalo više vinograda negoli što ih je popisano? Naravno, to nije moguće. Najvjerojatnije je na ovom području bilo više površina pod vinovom lozom nego što su utvrdili popisivači. Na žalost, nemoguće je utvrditi koliko ih je uistinu bilo. Može se pretpostaviti da je vinograda bilo barem toliko koliko ih je stanovništvo obrađivalo, što znači da je na ovom području 1703. godine bilo desetak motika, a 1704. godine najmanje tridesetak motika obrađenih površina pod vinovom lozom.

U vlastelinskim popisima iz kasnijih godina (1714. godine) nema podataka o površinama pod vinovom lozom sve do 1721. godine.⁹ Tada je popisano 130 motika vinograda. Stanovništvo je za sebe obrađivalo 84 motike što je činilo nešto manje od $\frac{2}{3}$ svih vinograda. (tablica 1) Ovaj udio obrađenosti nešto je manji od udjela obrađenosti oranica u istom razdoblju.¹⁰ To je razumljivo budući da je ova gospodarska grana bila sekundarne, odnosno tercijarne važnosti u poboljšanju životnog standarda stanovništva na području cijele Slavonije. Naime, stanovništvo je više vremena upotrebljavalo za obradu svojih oranica pa je vrlo zanimljiva činjenica da je udio obrađenosti vinograda bio približno jednak.

Dvije godine kasnije (1723. godine) udio obrađenosti vinograda povećao se na nešto manje od $\frac{3}{4}$ svih vinograda. Doduše, površina pod vinovom lozom smanjila se za nešto više od $\frac{1}{10}$. No, ovo je smanjenje bilo prouzročeno nepopisivanjem sela Donja Motičina. Zanimljivo je da se udio obrađenosti oranica 1723. godine lagano smanjio¹¹ ali se povećao udio obrađenosti vinograda. To je vrlo zanimljiv podatak koji na žalost trenutno nije moguće kvalitetno objasniti. Koji je uzrok ovakvom trendu? Uzroke ovakvih kretanja vjerojatno treba tražiti u bržem smanjenju površine obrađenih oranica te manjem smanjenju površina obrađenih vinograda. Naime, vinogradarstvo sigurno nije u dvije godine dobilo na većoj važnosti kod stanovništva. Stanovništvo je vjerojatno više vremena koristilo za obradu površina pod vinovom lozom što je vidljivo i iz veličine obrađenih vinograda. To se također može zaključiti i iz veličine vinograda po kućanstvu koja je također ostala podjednaka. (tablica 3-4)

⁷ HDA, AUCB, fasc. 132, spis br. 35 i 37 i Vrbanus, "Popis", 449-484.

⁸ HDA, AUCB, fasc. 132, spis br. 35 i 37 i Vrbanus, "Popis", 449-484.

⁹ HDA, AUCB, fasc. 132, spis br. 32 i fasc. 140, spis br. 32.

¹⁰ Na našičkom vlastelinstvu stanovništvo je obrađivalo 68,60% svih oranica. (HDA, AUCB, fasc. 132, spis br. 32 i Vrbanus, "Veličina", 32.

¹¹ HDA, AUCB, fasc. 132, spis br. 28 i Vrbanus, "Veličina", 35-37.

Može li se govoriti o više ili manje važnim gospodarskim granama? Vrlo je teško odgovoriti na ovo pitanje. Naime, ratarstvo i stočarstvo osiguravali su stanovništvu preživljavanje. Vojnim je vlastima ratarstvo i stočarstvo bilo isto tako puno važnije od vinogradarstva. Stanovništvo je moralo prehranjivati vojsku na zimovanju, dovoziti drva u tvrđave, obavljati razne poslove na vojnim objektima, odnosno sve što su vojne vlasti tražile. Prehrambene proizvode potrebne vojsci osiguravalo je ratarstvo, a stoku potrebnu za prijevoz osiguravalo je stočarstvo. Kakve je koristi država imala od vinogradarstva? Vinogradarstvo nije osiguravalo prehranjivanje stanovništva, ali ni vojske na zimovanju. Također, ova gospodarska grana nije osiguravala sredstva potrebna za prijevoz drva i druge opreme u vojne tvrđave. Međutim, vinogradarstvo je moglo stanovništvu osigurati dodatna sredstva za poboljšanje životnih uvjeta. Stanovništvo je moglo pola godine prodavati vino pa je moglo dodatno zaraditi novac za nabavljanje potrebne vučne stoke što je moglo osigurati brži razvoj vlastitog gospodarstva, naročito ratarstva. Jačanjem gospodarske djelatnosti poboljšavali su se životni uvjeti na vlastelinstvu.

Na žalost, ovo se nije dogodilo na ovom posjedu. Naime, na vlastelinstvu je došlo do slabljenja gospodarske djelatnosti¹² te vjerojatno i do pogoršanja životnih uvjeta.

Popisi našičkog vlastelinstva ne donose podatke o veličini površina pod vinovom lozom te nije moguće utvrditi udio obrađenosti vinograda. Može se pretpostaviti da se 1736. godine povećala obrađiva površina pod vinovom lozom. Naime, na vlastelinstvu je obrađivano 160 motika vinograda, a 1723. godine popisano je na ovom području 115 motika vinograda. To znači da je stanovništvo moralo u razdoblju od 1723. do 1736. godine zasaditi više od 50 motika novih vinograda ili čak i više.

3. Geografski preduvjeti za razvoj vinogradarstva

Našičko vlastelinstvo obuhvaćalo je podnožja Krndije i Dilja premda je veći dio vlastelinstva smješten u ravnici prema Osijeku. Međutim, ravničarski i brdski dio vlastelinstva bili su podjednako naseljeni. Doduše, tijekom prve polovice 18. st. povremeno je brdski dio vlastelinstva bio bolje naseljen u čemu je vidljiv utjecaj društvenih prilika na ovom području. Naime, pogoršanje društvenih prilika zbog prolaska vojske, hajduka, povećanih obaveza prema vlasniku posjeda, komorskim službenicima i vojnim vlastima utjecalo je na stanovništvo prilikom odabira mjesta naseljavanja. Stanovništvo je vjerojatno radije naseljavalo naselja u brdskom dijelu, udaljena od glavnih prometnica nego naselja u ravničarskom dijelu smještena uz glavne prometnice.¹³

¹² Vrbanus, "Veličina", 35-37.

¹³ Vrbanus, "Demografske prilike", 48-57.

Tijekom cijele prve polovice 18. st. stanovništvo našičkog vlastelinstva je obrađivalo vinograde većinom u brdskom dijelu vlastelinstva. U ravničarskom dijelu ovog vlastelinstva stanovništvo je obrađivalo vrlo male površine pod vinovom lozom, a samo je 1736. godine obrađivalo veću površinu kada su se površine obrađenih vinograda povećale za nešto više od 4 puta. (tablica 5-9) Međutim, većina obrađenih vinograda na ovom području obrađivana je na području trgovišta Našice.¹⁴ Što je utjecalo na povećanje površina pod vinovom lozom na ovom području?

Može se pretpostaviti da je na jačanje uzgoja vinove loze 1736. godine utjecalo ili naseljavanje novih stanovnika u trgovištu ili povećanje broja kućanstava koja su uzgajala vinovu lozu. Iako zasad nisu pronađeni podaci o naseljavanju stanovnika, može se pretpostaviti da se stanovništvo naseljavalo na ovom području.¹⁵ Naime, iz popisa našičkog vlastelinstva te desetinskih popisa vidljive su prilične oscilacije naseljenosti tijekom prve polovice 18. st., pa se može reći da se stanovništvo ipak naseljavalo na ovo područje.¹⁶

Analiza podataka o brojnosti kućanstava koja su 1736. godine uzgajala vinovu lozu na području trgovišta Našice ukazuje na povećanje udjela kućanstava s obrađenim vinogradima. U trgovištu Našice udio kućanstava s obrađenim vinogradima povećao se usprkos jačanju naseljenosti u njemu. Naime, u trgovištu je 1723. godine vinograde obrađivalo samo nešto više od $\frac{1}{16}$ kućanstava, a 1736. godine nešto više od $\frac{1}{4}$ svih kućanstava. Što je uzrokovalo ovako povećanje udjela kućanstava koja su uzgajala vinovu lozu?

S obzirom na veliku razliku između veličine obrađenih vinograda u brdskom i ravničarskom dijelu vlastelinstva može se pretpostaviti da je stanovništvo smatralo da ravničarsko područje nije pogodno za uzgoj vinove loze. Doduše, 1736. godine u ravničarskom dijelu vlastelinstva povećao se udjel obrađenih vinograda ali je i sada ovdje obrađivano nešto manje od $\frac{1}{6}$ svih površina pod vinovom lozom. (tablica 5-9) Međutim, vjerojatno je i tada kod stanovništva ravničarskog područja vladalo isto uvjerenje. Tome u prilog govori i činjenica da se u ravničarskom dijelu vlastelinstva deset godina kasnije površina obrađenih vinograda smanjila za 56%. (tablica 5-9) To znači da uzgoj vinove loze u ravničarskom dijelu nije ovisio o geografskim preduvjetima.

¹⁴ Površine obrađenih vinograda u trgovištu Našice povećale su se 5,5 puta. Na području trgovišta Našice stanovništvo je obrađivalo 88% površina obrađenih vinograda u ravničarskom dijelu ovog područja. (Ive Mažuran, *Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. godine i njihova ekonomska podloga*, Radovi Zavoda za znanstveni rad JAZU u Osijeku, 6, (Osijek, 1993.), 420-432)

¹⁵ Može se pretpostaviti da je na našičkom vlastelinstvu došlo do jačanja naseljavanja. Naime, na vlastelinstvu je 1723. godine bilo 209 kućanstava, 1726. godine 178, a 1736. godine 256 kućanstava. Doduše, stanovništvo je i napuštalo ovo područje. Tako je 1736. godine napustilo područje našičkog vlastelinstva 27 kućanstava što je činilo oko $\frac{1}{10}$ svih kućanstava. (Vrbanus, "Demografske prilike", 52-54)

¹⁶ Vrbanus, "Demografske prilike", 47-68.

Naročito se to može tvrditi na temelju analize proizvodnje vina po jedinici obrađene površine. Rezultati pokazuju da je u ravničarskom dijelu vlastelinstva grožđe bolje rodilo po jedinici obrađene površine nego u brdskom dijelu.¹⁷ (tablica 12) To znači da su u ravnici postojali podjednaki ako ne i bolji geografski preduvjeti za uzgoj vinove loze. Koji je onda uzrok malih površina pod vinovom lozom u ravničarskom dijelu ovog područja?

Stanovništvo u ravničarskom i brdskom dijelu ovog područja imalo je podjednake materijalne preduvjete za kvalitetniju obradu vlastitih oranica (vučna stoka). Prema tome, stanovništvo je imalo približno jednako vremena za obradu vinograda. Međutim, vinogradarstvo nije osiguravalo prehranjivanje stanovništva. Stanovništvo također nije moralo uzgajati vinovu lozu, ali ako ju je uzgajalo moralo je davati vinsku desetinu što je najvjerojatnije negativno utjecalo na razvoj vinogradarstva.

Također se postavlja pitanje je li stanovništvo znalo za bolju rodnost vinograda u ravničarskom dijelu? Ovo pitanje otvara i pitanje komunikacije između stanovništva te prenošenja korisnih gospodarskih informacija između stanovnika pojedinih naselja na vlastelinstvu, odnosno između susjednih vlastelinstava. Naravno, stanovništvo je međusobno komuniciralo. Međutim, teško je pretpostaviti na što se svodila njihova komunikacija. Jesu li međusobno razmjenjivali znanja koja su stekli obrađujući svoja gospodarstva? Na žalost, o tome je trenutno nemoguće išta određenije reći. Može se pretpostaviti da je stanovništvo čuvalo svoje spoznaje važne za razvoj gospodarstva. Prema tome, stanovništvo je vjerojatno čuvalo svoje spoznaje o razvoju gospodarstva pa širenje informacija vjerojatno nije utjecalo na brže jačanje uzgoja vinove loze u ravničarskom dijelu. Na žalost, ovu pretpostavku zasad je nemoguće dokazati.

Što je onda utjecalo na jačanje vinogradarstva u ravničarskom dijelu vlastelinstva? Tu je stanovništvo uzgajalo vinovu lozu samo u naseljima koja su se nalazila na glavnim prometnim pravcima (trgovište Našice, Vukojevci i Podgorač). Ova su naselja bila smještena na cesti Virovitica – Našice – Osijek, s odvojkom prema Đakovu te na cesti prema Požegi. Vjerojatno je stanovništvo ravničarskih naselja smještenih uz glavne prometnice mislilo da će prodajom vina putnicima moći poboljšati vlastiti standard. No, očito se to nije dogodilo pa je stanovništvo odustajalo od uzgoja vinove loze. Samo je u trgovištu Našice uzgoj vinove loze bio nešto jači jer su stanovnici mogli prodavati vino putnicima koji su prolazili kroz Našice na sajmove u druge gradove. O tome svjedoči i količina proizvedenog vina u prvoj polovici 18. stoljeća. (Tablica 13-16) Naime, u trgovištu Našice stanovništvo je proizvodilo više od polovice vina proizvedenog u

¹⁷ Do ovih sam podataka došao na temelju podataka o veličini desetine na našičkom području. Iz količine desetine sam množeći s deset dobio proizvodnju vina. Dobivenu veličinu podijelio sam s veličinom obrađene površine. Ovu je analizu zasad moguće napraviti samo za 1714. i 1746. godine budući da za ostale godine uvijek nedostaje jedan parametar (popis desetine po naseljima ili veličina obrađenih površina pod vinovom lozom).

ravničarskim naseljima, a preostalo stanovništvo sela Vukojevci.¹⁸ Mogućnost prodaje vina tijekom cijele godine najvjerojatnije bi pozitivno utjecala na jačanje uzgoja vinove loze. Međutim, prodaja vina bila je regalno pravo vlasnika posjeda. Stanovništvo je smjelo prodavati vino samo od Miholja do Jurjeva (od 29. IX. do 23. IV.), a ostatak godine nije ga smjelo prodavati. Stanovništvo nije smjelo prodavati vino ni u vrijeme sajмова budući su sajmovi u trgovištu Našice bili 13. VI. (sv. Antun Padovanski) i 15. VIII. (Uznesenje Blažene Djevice Marije). Veću zaradu od prodaje vina stanovništvo nije moglo ostvariti i zbog toga što nije imalo uvjete za čuvanje starijeg i kvalitetnijeg vina. Naime, stanovništvo nije imalo podrume pa nije moglo proizvoditi kvalitetnija nego je moralo prodavati nova nedovoljno kvalitetna vina.

Međutim, što je utjecalo na jači uzgoj vinove loze u brdskom dijelu ovog područja? Ovdje su također vrijedila ista pravila za prodaju vina. Nadalje, u brdskom području stanovništvo je obrađivalo vinograde i u naseljima koja nisu bila smještena uz glavne prometnice. Može se pretpostaviti da je stanovništvo ipak vjerovalo da je brdsko područje pogodnije za uzgoj vinove loze što i nije bilo najtočnije ali je očito imalo utjecaja na jači uzgoj vinove loze.

4. Veličina obrađenih vinograda

Vinogradarstvo je jedan od najboljih pokazatelja kretanja društvenih prilika na nekom području. Naime, vinogradi se moraju obrađivati svake godine jer se vrlo lako izrode te je vinogradarstvo dobar pokazatelj naseljenosti nekog područja. Svako smanjenje površine obrađenih vinograda vjerojatno je rezultiralo pogoršanjem društvenih prilika koje su dovele do slabljenja naseljenosti. Naime, stanovništvo je zbog lošijih društvenih prilika vjerojatno najprije prestajalo obrađivati vinograde na svom imanju jer im nisu osiguravali preživljavanje. O tome nam svjedoči kraj 17. i početak 18. st. kada je poboljšanje društvenih prilika vjerojatno rezultiralo povećanjem površine pod vinovom lozom.¹⁹

Na našičkom vlastelinstvu stanovništvo je 1703. godine obrađivalo 11,5 motika vinograda u privatnom vlasništvu (tablica 2, grafikon 1) a u vlasništvu franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog²⁰ bilo je 30 motika vino-

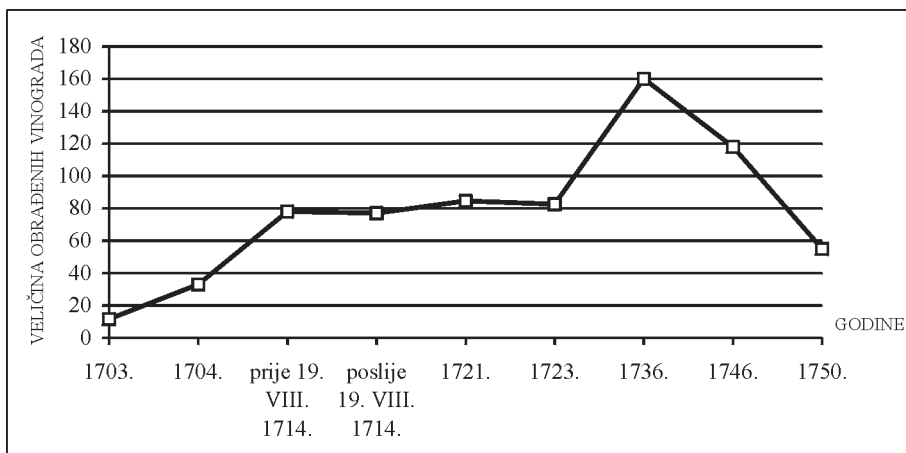
¹⁸ Nadbiskupski arhiv u Zagrebu, fond: Acta decimalia, kut. 8, spis br. 403, kut. 10, spis br. 503, kut. 12, spis br. 611 i kut. 17 spis br. 757.

¹⁹ Milan Vrbanus, "Prilog proučavanju vinogradarstva u Slavoniji krajem 17. i početkom 18. st.", *Scrinia slavonica*, Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, 2, (Slavonski Brod, 2002.), 323.

²⁰ Popis našičkog vlastelinstva u fondu Acta urbaria et conscriptiones bonorum, u fasciklu 132, spis br. 37 nije datiran te sam ih u ranijim radovima datirao u početak 18. st. Na temelju analize ovog popisa pretpostavio sam da je popis nastao 1703. godine. Naime, u ovom popisu spominje se posljednji osmanski feudalac. Budući da se u kasnijim popisima ne spominju osmanski feudinci, pretpostavio sam da je taj popis mogao nastati u vrijeme predaje vlastelinstva barunu Kibi. Naime, već se u popisu okruga Karaševa iz 1708. godine ne spominje posljednji osmanski feudalac. (HDA, AUCB, fasc. 132, br. 2 i 37)

grada. Područje našičkog vlastelinstva nije bilo vinogradarski kraj što je vidljivo i iz udjela broja kućanstava s obrađenim vinogradima jer je nešto više od $\frac{1}{6}$ svih kućanstava uzgajalo vinovu lozu. Stanovništvo je većinom obrađivalo površinu od 1 motike vinograda, a samo su 2 kućanstva obrađivala veću površinu od 1 motike. (Tablica 3-4)

Grafikon 1



Obrađeni vinogradi na našičkom vlastelinstvu u prvoj polovici 18. st.

Stanovništvo je 1704. godine uzgajalo vinovu lozu na skoro tri puta većoj obrađivoj površini (286,96%), a samo je franjevački samostan imao jednaku površinu obrađenih vinograda (30 motika).²¹ Također na području trgovišta Našice obrađene su 3 motike novozasadenih vinograda.²² Stanovništvo je u svim naseljima obrađivalo veću površinu pod vinovom lozom, a u nekim se naseljima povećala i do 5 puta.²³ Na području vlastelinstva povećao se i broj kućanstava s obrađenim vinogradima za više od 2,5 puta (262,5%) što je vidljivo i iz povećanja udjela kućanstava. Ovo je povećanje vidljivo i iz prosječne veličine površina pod vinovom lozom po kućanstvu koja se povećala za više od dva puta. (tablica 2 i grafikon 2) Kućanstva su i dalje većinom obrađivala površinu od 1 motike vinograda. Samo su 3 kućanstva obrađivala više od 1 motike vinograda, ali ni ta kućanstva nisu obrađivala površinu veću od 3 motike. (tablica 3-4) Na temelju ovih podataka može se zaključiti da je stanovništvo obrađivalo

²¹ HDA, AUCB, fasc. 132, br. 35 i Vrbanus, "Popis", 449-484.

²² HDA, AUCB, fasc. 132, br. 35 i Vrbanus, "Popis", 452.

²³ U selu Zoljan površine obrađenih vinograda povećale su se s 1 motike na 5 motika, a u selu Seona s 4,5 motike na 16 motika. (HDA, AUCB, fasc. 132, br. 35 i 37 te Vrbanus, "Popis", 464 i 471)

relativno veliku obradivu površinu pod vinovom lozom. Pri tome treba imati na umu da je stanovništvo prvenstveno nastojalo osigurati prehranjivanje svojih obitelji a moralo je također izgrađivati te vjerojatno i obrađivati alodijalno gospodarstvo.²⁴

Na našičkom vlastelinstvu gospodarska djelatnost oslabila je kod svih drugih grana agrara (ratarstvo i stočarstvo). Što je uzrokovalo ovo opće smanjenje? Slabljenje gospodarske djelatnosti prouzročeno je vjerojatno pogoršanjem društvenih prilika na vlastelinstvu ali i u cijeloj Monarhiji. Našičko je vlastelinstvo predano 1702. godine barunu Kiby, nakon čega je započeo proces refeudalizacije. Nakon pogibije baruna Kibye 1703. godine²⁵ našičko je vlastelinstvo dobila barunica Caraffa.²⁶ Proces refeudalizacije je nastavljen organizacijom alodijalnog gospodarstva, čime su povećane obveze stanovništva što je dovelo do nezadovoljstva koje je rezultiralo ubojstvom grofičinog upravitelja.²⁷ Doduše, prema odluci Caraffine komisija iz 1702. godine, vlasnici posjeda nisu smjeli uzimati tlaku kao prirodni namet jer su im stanovnici za otkup tlake plaćali od cijele sesije 8 forinti. Vlasnici su morali plaćati seljaku tlaku ako su je trebali. Međutim, vlasnici su zahtijevali od stanovnika i 8 forinti i tlaku. Ovakva situacija rezultirala je pogoršanjem društvenih prilika što je vidljivo iz slabljenja naseljenosti i gospodarske djelatnosti.²⁸

²⁴ Stanovništvo trgovišta Našice moralo je 1703. godine platiti 60 forinti za izgradnju zgrada na alodijalnom gospodarstvu. Vlasnik našičkog vlastelinstva barun Kibya započeo je odmah stvarati alodijalno gospodarstvo koje je stanovništvo vjerojatno moralo obrađivati. (HDA, AUCB, fasc. 132, br. 35 i Vrbanus, "Popis", 454)

²⁵ Barun Kibya poginuo je krajem 1703. godine u ratu za španjolsku baštinu. (Josip Kljajić, *Brodsko tvrđava*, (Slavonski Brod, 1998.), 34)

²⁶ HDA, AUCB, Protokol, knj. 3, str. 197-198; Mažuran, *Stanovništvo i vlastelinstva*, 417; Stjepan Sršan, "Našičko vlastelinstvo nakon odlaska Turaka (1687.-1848.)", *Našički zbornik 1*, (Našice, 1994.), 31; Igor Karaman, "Historijat slavonskih vlastelinstava do sredine 18. stoljeća ("Slavonski katastar" P. I. Passardyja)", *Arhivski vjesnik*, XVI, (Zagreb, 1973.), 124 i 129; Igor Karaman, "Sumarni katastar veleposjeda u Slavoniji od 18. do 20. stoljeća", *Radovi Centra JAZU u Vinkovcima*, II, (Zagreb, 1973.), 203; Emilije Laszowski, "Imanja virovitičke županije od vremena oslobođenja Slavonije do god. 1766.", *Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog Zemaljskog arhiva*, III, (Zagreb, 1903.), 151; Ive Mažuran, "Podjela Slavonije na Vojnu krajinu i tzv. Paoriju, odnosno Provincijal 1702. godine", *Izveštaji Caraffine komisije o uređenju Slavonije i Srijema nakon osmanske vladavine 1698. i 1702. godine*, Građa za historiju Osijeka i Slavonije, 7, (Osijek, 1989.), 54, Vrbanus, "Toponimija", 101 i Vrbanus, "Demografske prilike", 49.

²⁷ Ive Mažuran, "Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji i njihova ekonomska podloga uoči donošenja prvoga Slavonskog urbara 1737. godine", *Stanovništvo i vlastelinstva u Slavoniji 1736. godine i njihova ekonomska podloga*, Radovi Zavoda za znanstveni rad JAZU u Osijeku, knj. 6, Osijek, 1993., 52, bilj. 2.

²⁸ Vrbanus, "Demografske prilike", 49-50.

U Ugarskoj je također 1703. godine započeo kuručki rat.²⁹ Pobunjenici su 1704. godine provalili i preko Drave pustošeći naselja uz Dravu.³⁰ Naselja na ovom vlastelinstvu nisu bila direktno ugrožena provalama, ali se među stanovništvom vjerojatno širila nesigurnost, kako uz rijeku Dravu tako i dalje od nje. Stanovništvo je također moralo sudjelovati i u operacijama protiv ustanika,³¹ ali nije poznato je li i stanovništvo ovog vlastelinstva moralo sudjelovati u tim operacijama. No, sigurno je moralo uzdržavati vojne jedinice koje su sudjelovale u operacijama te ih primati na zimovanje.³²

Stvaranje alodijalnog gospodarstva nastavljeno je sve do 1708. godine. Tada je vlastelinstvo vraćeno pod upravu Dvorske komore te je prekinut proces refeudalizacije. Prekidanje ovog procesa sigurno je pozitivno utjecalo na društveno-ekonomske prilike na vlastelinstvu jer je stanovništvo imalo manje obaveza. Doduše, komorski su službenici vršili razne zloupotrebe što je otežavalo položaj seljaka, ali su društvene prilike ipak bile povoljnije.

Poboljšanje društvenih prilika dovelo je prije 19. VIII. 1714. godine³³ do velikog povećanja površina obrađenih vinograda. Površine obrađenih vinograda bile su skoro 7 puta veće nego 1703. godine, a nešto više od $2\frac{1}{3}$ puta (236,36%) nego deset godine ranije. (tablica 2 i grafikon 1) Povećanje površine obrađenih vinograda vidljivo je i iz povećanja udjela kućanstava s obrađenim vinogradima. Doduše, kućanstva bez obrađenih vinograda činila su nešto više od $\frac{4}{5}$ svih kućanstava što je ipak manje nego 1704. godine. (tablica 3-4) Povećanje udjela kućanstava s obrađenim vinogradima rezultiralo je i povećanjem prosječne površine po kućanstvu za više od 3 puta u odnosu na 1703. godinu. (Tablica 2 i grafikon 2)

²⁹ Kuručki rat trajao je od 1703. do 1711. godine. (Péter Hanák (ur.), *Povijest Mađarske*, (Zagreb, 1995.), 95-100.

³⁰ Kuručke trupe provalile su u ožujku 1704. godine kod Virovitice preko Drave te su pustošili naselja u Podravini. Carske trupe, graničari i hajduci poduzeli su akciju protiv kuruka te su uspostavili obrambenu granicu na rijeci Dravi nastojeći onemogućiti ponovnu njihovu provalu. (*Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen, Spanischer Successions-krieg, Feldzug 1704.*, VI., (Wien, 1879.), 139, 172-175) Također vidi: Mažuran, "Stanovništvo", 53, Ive Mažuran, "Virovitica pod upravom vojske, Dvorske komore i vlastelina (1684.-1736.)", *Virovitički zbornik 1234.-1984.*, (Virovitica 1986.), 149, Vrbanus, "Demografske prilike", 48.

³¹ *Feldzüge*, VI., 175.

³² U Slavoniji su carske trupe 1707. godine zimovale u okruzima Osijek i Požega, a 1710. godine su zimovale na području Osijeka i Petrovaradina. (*Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen, Spanischer Successions-krieg, Feldzug 1704.*, IX., (Wien, 1883.), 326; *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen, Spanischer Successions-krieg, Feldzug 1704.*, XII., (Wien, 1887.), 538)

³³ Popis našičkog vlastelinstva obavljen je 19. i 20. VIII. 1714. godine. U popisu su popisana i kućanstva koja su napustila vlastelinstvo te je navedeno njihovo imovinsko stanje. Na temelju te činjenice pretpostavio sam da su odseljena kućanstva napustila vlastelinstvo prije izvršenja popisa te sam podatke iz popisa dvaput obradivao. Prvi put sam uračunao i kućanstva koja su napustila vlastelinstvo, a drugi put samo kućanstva prisutna u trenutku obavljanja popisa. Na taj sam način želio utvrditi ekonomsku snagu vlastelinstva. (HDA, AUCB, fasc. 132, br. 40)

Grafikon 2

Obrađeni vinogradi po kućanstvu na našičkom vlastelinstvu u prvoj polovici 18. st.

Napuštanje ovog posjeda nije dovelo do znatnijeg smanjenja površina pod vinovom lozom jer je poslije 19. VIII. 1714. godine stanovništvo obrađivalo samo 1 motiku vinograda manje nego prije popisa održanog 19. i 20. VIII. 1714. godine. (Tablica 2 i grafikon 1) Od 46 kućanstava koja su napustila vlastelinstvo samo je jedno obrađivalo 1 motiku vinograda (tablica 3-4), a ovaj posjed su većinom napustile siromašne obitelji.³⁴ Odlazak kućanstava bez površina pod vinovom lozom rezultirao je povećanjem udjela kućanstava s obrađenim vinogradima³⁵ i povećanjem prosječne veličine obrađenih vinograda po kućanstvu koja su se uvećala za nešto više od $\frac{1}{5}$. (Tablica 2 i grafikon 2)

Poboljšanje društvenih prilika dovelo je do jačanja uzgoja vinove loze te jačanja naseljenosti ovog područja. Međutim, njihovo poboljšavanje nije dugo trajalo jer je 1709. godine započela izgradnja osječke tvrđave na kojoj je moralo raditi stanovništvo cijele Slavonije.³⁶ Na žalost, do sada je pronađeno vrlo

³⁴ Na vlastelinstvu od 46 kućanstava većina nije posjedovala stoku (konji, krave, volovi, svinje, ovce, koze i pčele) te nije imalo obradivih površina. (HDA, AUCB, fasc. 132, br. 40)

³⁵ Na našičkom vlastelinstvu je nešto više od $\frac{1}{5}$ kućanstava obrađivalo površinu pod vinovom lozom. (HDA, AUCB, fasc. 132, br. 40)

³⁶ Stanovništvo je moralo davati veliku radnu obavezu na izgradnji osječke tvrđave. Tako je 1710. godine moralo dovesti više od 2.200 hrastovih greda, 2.460 debljih dasaka, 213 debala za izgradnju splavi, veću količinu hrastove šindre, kolaca i dasaka za skele, 27.000 palisada, 3.620 snopova pruća, 275 kola i 333 kolica za rad u rovovima, stotine kubika kamena i stotine hvati ogrjevnog drva a u gradskoj je ciglani ispečeno 343.000 opeka. (Mažuran, «Stanovništvo», 61 i Mažuran, *Grad i tvrđava Osijek*, (Osijek, 2000.), 70)

malo podataka o obavezama stanovništva našičkog vlastelinstva na izgradnji ovog objekta.³⁷ Također, je 1711. godine uvedena nova obaveza stanovništva u ukonačivanju vojske.³⁸ Obaveze na izgradnji osječke tvrđave naročito su se povećale nakon 1714. godine kada je Bečki dvor odlučio ubrzati njezinu izgradnju.³⁹ Povećanje radnih obaveza na ovom objektu te druge obaveze stanovništva vjerojatno su prouzročile pogoršanje društvenih prilika u cijeloj Slavoniji. Na našičkom vlastelinstvu pogoršanje društvenih prilika dovelo je do njegova napuštanja. Međutim, napuštanje posjeda nije negativno utjecalo na razvoj vinogradarstva kao ni na razvoj drugih grana agrara.⁴⁰

Pogoršanje društvenih prilika u cijeloj Slavoniji nastavljeno je i idućih godina. Stanovništvu je ponovo povećana radna obaveza na izgradnji osječke tvrđave⁴¹ koja je završena 1721. godine. Stanovništvo ovog vlastelinstva također je nastavilo raditi na ovom objektu.⁴² Osim toga, Habsburška je Monarhija ratovala s Osmanskim Carstvom od 1716. do 1718. godine pa je stanovništvo moralo izdržavati⁴³ veliku vojsku koja je sudjelovala u ratu, primati vojsku na zimovanje i ukonačivati ju.⁴⁴

Također, Dvorska komora uvela je novu obavezu. Stanovništvo je moralo plaćati 6 forinti za konak ili hibernal («kvartir».)⁴⁵ O veličini obaveze svjedoči i podatak da je hibernal nakon završetka ovog rata iznosio 160.000

³⁷ U razgovoru s dr. Ivom Mažuranom zanimalo me postoje li u Beču ili Budimpešti popisi tlake na izgradnji osječke tvrđave, ali dr. Ive Mažuran tvrdi da takvi popisi ne postoje. Ovom prilikom zahvaljujem mu se na danoj informaciji.

³⁸ Slavko Gavrilović, *Srem od kraja XVII do sredine XVIII veka*, Monografije Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Institut za istoriju, 12, (Novi Sad, 1979.), 45-46.

³⁹ Stanovnici našičkog i orahovičkog okruga morali su 1714. godine posijeći i dovesti u Osijek 400 hvati za pečenje opeke. (Mažuran, "Stanovništvo", 62, bilj. 62 i Mažuran, *Grad*, 72)

⁴⁰ Na našičkom vlastelinstvu poslije 19. VIII. 1714. godine povećala se prosječna veličina obrađenih oranica po kućanstvu. Također se povećala i prosječna brojnost stočnog fonda po kućanstvu. (HDA, AUCB, fasc. 132, br. 40)

⁴¹ Bekers navodi da je 1715. godine za izgradnju osječke tvrđave imao 16.000 forinti te je još primio besplatnog rada u približnoj vrijednosti od 10000 forinti. U objekt je 1715. godine ugrađeno 3,355.308 opeka u 2.061 kubični hvat zidova. (Mažuran, *Grad*, 78)

⁴² Stanovništvo našičkog okruga moralo je dati 1718. godine od početka lipnja do sredine listopada 1664 radna dana na izgradnji osječke tvrđave. Za ovaj je rad stanovništvo primalo plaću od 3 groša. (Mažuran, *Stanovništvo i vlastelinstva*, 418 i Mažuran, *Grad*, 80)

⁴³ Slavonija i Srijem osigurali su 1716. godine u novcu i osnovnim živežnim namirnicama za Vojnu krajinu, narodnu miliciju i utvrđivanje objekata 308.000 forinti. (*Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen*, Der Türken-krieg 1716.-18., Feldzug 1716., XVI, (Wien, 1891.), 54)

⁴⁴ U tvrđavi Petrovaradin zimovao je 1716. godine 1 bataljun pješadijske regimente Löffelholz- und Wallis. U Slavoniji i Srijemu zimovala su 2 bataljuna pješadije regimente Löffelholz, 2 bataljona regimente Jung-Lothringen i 3 eskadrone kirasira regimente Caraffa. (*Feldzüge*, XVI, 276).

⁴⁵ Slavko Gavrilović, "Rasprava u Beču 1737. o društveno-ekonomskim odnosima u Slavoniji i Sremu", *Zbornik Matice srpske za istoriju*, 23, (Novi Sad, 1981.), 111 i Gavrilović, *Srem*, 107.

forinti.⁴⁶ Visina hibernala smanjena je 1721. godine, ali je ovo smanjenje poreznog opterećenja kratko trajalo jer je Dvorska komora uvela novi izvanredni porez.⁴⁷ Povećanje poreza vjerojatno je negativno utjecalo na društvene prilike u cijeloj Slavoniji.

Usprkos teškim društvenim prilikama na našičkom vlastelinstvu neznatno se 1721. godine povećala površina obrađenih vinograda te udio kućanstava s obrađenim vinogradima. Sada je, također, većina kućanstava obrađivala površinu vinograda do 1 motike. Veću površinu pod vinovom lozom obrađivalo je tek nešto više od $\frac{1}{15}$ svih kućanstava. (Tablica 2-4) Površina obrađenih vinograda povećala se u skoro svim naseljima u brdskom dijelu vlastelinstva.⁴⁸ Jačanje naseljenosti rezultiralo je smanjenjem prosječne veličine obrađenih vinograda po kućanstvu. (Tablica 2 i grafikon 2) Vjerojatno je završetkom rata između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva te izgradnjom osječke tvrđave započelo popravljjanje društvenih prilika što je rezultiralo jačanjem naseljenosti ovog područja⁴⁹ te jačanjem gospodarske aktivnosti⁵⁰.

Jačanje uzgoja vinove loze nastavljeno je i 1723. godine. Doduše, površine obrađenih vinograda neznatno su se smanjile 1723. godine (tablica 2 i grafikon 1), ali u većini naselja povećale su se površine pod vinovom lozom. Povećao se i udio kućanstava koja su obrađivala vinograde. Sada je na vlastelinstvu vinograde obrađivalo nešto manje od $\frac{1}{4}$ svih kućanstava. Povećanje udjela kućanstava s obrađenim površinama pod vinovom lozom te smanjenje broja kućanstava rezultiralo je povećanjem prosječne veličine obrađenih vinograda po kućanstvu. (Tablica 2 i grafikon 2) Što je prouzročilo neznatno smanjenje površina pod vinovom lozom?

Car Karlo VI. poklonio je ovo vlastelinstvo knezu Svetog rimskog carstva njemačke narodnosti, i svom komorniku Franji Antunu Lampergu i njegovim muškim potomcima u trajno vlasništvo, a ženskim nasljednicima za

⁴⁶ Gavrilović, *Srem*, 114-115.

⁴⁷ Visina hibernala smanjena je 1721. godine na 80.000 forinti. Sljedeće godine Dvorska komora uvela je novi izvanredni porez od 17,42 forinti od cijele sesije. General Petraš tražio je da se taj porez smanji na 10 forinti od cijele sesije. Komorska inspekcija je također tražila da se smanji visina poreznog opterećenja stanovništva navodeći da će stanovništvo napustiti cijelu Slavoniju. (Gavrilović, *Srem*, 114-115)

⁴⁸ Površine pod vinovom lozom smanjile su se u svim ravničarskim naseljima u kojima je stanovništvo uzgajalo vinovu lozu. U brdskom dijelu vlastelinstva površina obrađenih vinograda neznatno se smanjila u selu Gradac. (HDA, AUCB, fasc. 132, br. 32 i fasc. 140, br. 23)

⁴⁹ Vrbanus, "Demografske prilike", 32.

⁵⁰ Na našičkom vlastelinstvu je 1721. godine zabilježeno jačanje gospodarske djelatnosti i u drugim gospodarskim granama (ratarstvo i stočarstvo). Na vlastelinstvu je stanovništvo obrađivalo najveću površinu oranica u prvoj polovici 18. stoljeću. Također, stanovništvo je obrađivalo 68,60 svih obradivih površina. (HDA, AUCB, fasc. 132, br. 23 i fasc. 140, br. 23 i Vrbanus, "Veličina", 32-33 i 35).

svotu od 27.328 forinti i 40 krajcara.⁵¹ Prilikom predaje vlastelinstva novom vlasniku obavljen je 1723. godine popis cijelog posjeda.⁵² Pri tome popisivači nisu popisali sela Šaptinovce⁵³ i Donju Motičinu. Ako se površini obrađenih vinograda na vlastelinstvu pribroji površina obrađenih vinograda u naselju Donja Motičina iz 1721. godine, dobije se da je na ovom području obrađivano nešto više površina pod vinovom lozom nego 1721. godine.⁵⁴

Kako je predaja našičkog vlastelinstva novom vlasniku utjecala na gospodarski razvoj ovog područja? U Slavoniji je od 1721. godine započela druga faza dekameralizacije⁵⁵, čime je omogućeno razvijanje procesa refeudalizacije. Naime, novi su vlasnici počeli stvarati alodijalno gospodarstvo čije je razvijanje bilo uvjetovano pretvaranjem tlake od novčanog u naturalni namet što je rezultiralo pogoršanjem društvenih prilika u cijeloj Slavoniji pa vjerojatno i na našičkom vlastelinstvu. Knez Franjo Antun Lamperg prodao je našičko vlastelinstvo 1726. godine general-podmaršalu, zapovjedniku osječke tvrđave i baru Antunu Oduyeru za 20.000 forinti.⁵⁶ Nije moguće ništa preciznije reći o utjecaju prodaje vlastelinstva na društvene prilike na njemu. Naime, na vlastelinstvu je općenito došlo do slabljenja naseljenosti⁵⁷ i gospodarske djelatnosti na njemu. Popisivači desetine prikupili su poslije 1723. godine puno manje

⁵¹ HDA, AUCB, Protokol, knj.3, 198; Mažuran, *Stanovništvo i vlastelinstva*, 418, Sršan, "Našičko vlastelinstvo", 31, Karaman, "Historijat", 129, Karaman, "Katastar", 203, Laszowski, "Imanja", 151, Vrbanus, "Toponimija", 101, Vrbanus, "Popis", 449 i Vrbanus, "Demografske prilike", 52.

⁵² HDA, AUCB, fasc. 132, br. 28.

⁵³ Selo Šaptinovci odcjepljeno je 1721. godine od našičkog i pripojeno valpovačkom vlastelinstvu. (HDA, AUCB, fasc. 132, 27 i 34; Mažuran, *Stanovništvo i vlastelinstva*, 418, Vrbanus, "Toponimija", 103, Vrbanus, "Veličina", 32 i Vrbanus, "Demografske prilike", 52)

⁵⁴ Ako se površini obrađenih vinograda na našičkom vlastelinstvu iz 1723. godine doda površina obrađenih vinograda u selu Donja Motičina iz 1721. godine dobije se da je stanovništvo 1723. godine obrađivalo 88,5 motika vinograda.

⁵⁵ Druga je faza dekameralizacije započela 1721. godine prodajom valpovačkog i vukovarskog vlastelinstva, a završila je prodajom imanja Erdut i Karlovac u Srijemu 1730. godine. U tom su razdoblju prodana imanja Valpovo, Orahovica, Našice, Virovitica, Mitrovica, Pakrac, Pleternica, Zemun, Erdut i Karlovci. Poslije druge faze dekameralizacije Dvorska je komora upravljala gradovima Osijekom, Požegom i Petrovaradinom, manjim teritorijem (Čepin i Retfala) te područjem zapadne Slavonije, odnosno tzv. Male Vlaške. Drugom fazom dekameralizacije veći dio Slavonije prešao je iz državnog u privatno vlasništvo te su nastali veleposjedi (Valpovo i Vukovar). (Karaman, "Historijat", 124, 126-144, Igor Karaman, "Kasnofeudalna vlastelinstva i seljački posjedi na tlu Slavonije do Karlovačkog mira 1699. do revolucije 1848./1849.": u: *Iz prošlosti Slavonije, Srijema i Baranje: (studije o društvenoj i gospodarskoj povijesti XVIII.-XX.)*, (Osijek, 1997.), 31, 34, Igor Karaman, "Razvoj društvenih i gospodarskih odnosa na slavonskim vlastelinstvima/veleposjedima 1699-1918.": u: *Po□ega u srcu Slavonije*, (Jastrebarsko 1997.), 54 i Karaman, Katastar, 187.

⁵⁶ HDA, AUCB, Protokol, knj. 3, 199, Mažuran, *Stanovništvo i vlastelinstva*, 418, Sršan, "Našičko vlastelinstvo", 31, Karaman, "Historijat", 130, Karaman, "Katastar", 203, Laszowski, "Imanja", 151, Vrbanus, "Toponimija", 102 i Vrbanus, "Demografske prilike", 52.

⁵⁷ Vrbanus, "Demografske prilike", 52.

desetine žitarica nego prije prodaje što je vjerojatno pokazatelj slabljenja gospodarske djelatnosti⁵⁸ te se može pretpostaviti da je prodaja utjecala na gospodarsku djelatnost. Pri tome treba imati na umu da su slabiju rodnost žitarica mogle prouzročiti i lošije vremenske prilike. Na žalost, o vremenskim prilikama u arhivima ima vrlo malo podataka.

Površina obrađenih vinograda 1736. godine povećala se za nešto manje od 100% (93,94%) u odnosu na 1723. godine te je stanovništvo obrađivalo 160 motika vinograda⁵⁹. Iznenađuje ovako veliko povećanje površina pod vinovom lozom. Naime, ovo je vlastelinstvo 1736. godine napustilo 27 kućanstava ili nešto manje od $\frac{1}{10}$ svih naseljenih kućanstava.⁶⁰ Očito su se na ovom području pogoršale društvene prilike što je rezultiralo smanjenjem naseljenosti na ovom području, ali što je dovelo do ovog pogoršanja?

Našičko je vlastelinstvo treći put u desetak godina promijenilo svog vlasnika. Udovica, grofica Oduyer prodala je 3. VIII. 1734. godine našički posjed Marku i Josipu Pejačeviću za 18.000 forinti.⁶¹ Ovaj je posjed ostao u vlasništvu ove obitelji sve do kraja drugog svjetskog rata (1945. godine). Obitelj Pejačević nametala je na svim svojim posjedima nove obaveze stanovništvu te je po svemu sudeći vršila mnoge zloupotrebe.⁶² O tome svjedoči i pobuna seljaka na iločkom vlastelinstvu 1735. godine, a koje je obitelj Pejačević uzela u zakup.⁶³

Pogoršanje društvenih prilika negativno je utjecalo na razvoj ratarstva i stočarstva, ali ne i vinogradarstva, što bi bilo za očekivati budući je ova gospodarska grana vrlo ovisna o promjeni društvenih prilika. Međutim, promjene društvenih prilika nisu negativno utjecale na jačanje uzgoja vinove

⁵⁸ HDA, fond Conscriptioes decimarum et nonarum, fasc. 3, spis br. 38-40; NAZ, kut. 15, spis br. 667 i 3/575.

⁵⁹ Mažuran tvrdi da je na našičkom vlastelinstvu obrađivano 155 motika vinograda. (Mažuran, "Stanovništvo", 76, tablica 3 i Mažuran, *Stanovništvo i vlastelinstva*, 432)

⁶⁰ Mažuran, *Stanovništvo i vlastelinstva*, 419 i Vrbanus, "Demografske prilike", 54.

⁶¹ HDA, AUCB, Protokol, knj. 3, 199, Mažuran, *Stanovništvo i vlastelinstva*, 418, Sršan, "Našičko vlastelinstvo", 31, Karaman, "Historijat", 130, Karaman, "Katastar", 203, Laszowski, "Imanja", 151, Vrbanus, "Toponimija", 102 i Vrbanus, "Demografske prilike", 53.

⁶² Na žalost, arhiv našičkog vlastelinstva spaljen je nakon drugog svjetskog rata te se za sada ne može utvrditi kako je prodaja vlastelinstva obitelji Pejačević utjecala na društvene prilike. Međutim, može se pretpostaviti da je prodaja imala negativan utjecaj. Naime, vjerojatno se obitelj Pejačević podjednako ponašala na ovom posjedu kao i na iločkom vlastelinstvu. U prilog tome govori i činjenica da su se 1755. godine stanovnici našičkog i virovitičkog vlastelinstva žalili na ovu obitelj. Također, na njih su se žalili i stanovnici orahovičkog vlastelinstva iako više nisu bili pod njihovom upravom, ali su se ipak žalili na prethodne zloupotrebe. (Josip, Adamček, "Prilozi za povijesti Virovitice, (od sredine 18. do sredine 19. stoljeća)", *Virovitički zbornik 1234.-1984.*, Virovitica, 1986., 163, 171-174 i Josip, Bösendorfer, "Kako je došlo do slavonskog urbara 1756. godine? (Na osnovi arhivalne građe iz arhiva županije virovitičke)", *Rad JAZU*, 242, Zagreb, 1931, 7-8, 40-43) Stanovnici našičkog vlastelinstva žalili su se 1755. godine da im je obitelj Pejačević oduzela 661.845 orgija ili 238,26 hektara oranica, livada, vinograda i šljivika. (Hrvatski državni arhiv, Virovitička županija, Spisi, kut. 9, spis br. 68)

⁶³ Gavrilović, *Srem*, 186-190.

loze. To je vidljivo i iz prosječne površine obrađenih vinograda po kućanstvu koja je 1736. godine bila za nešto više od $\frac{3}{5}$ veća nego 1723. godine. Također se povećao i broj kućanstava s obrađenim vinogradima za više od 100% te je sada nešto više od $\frac{2}{5}$ svih kućanstava uzgajalo vinovu lozu. (tablica 2-4) Kako objasniti ovu činjenicu? Vjerojatno se društvene prilike nisu toliko pogoršale. Naime, obitelj Pejačević je vrlo kratko upravljala ovim posjedom te svojim djelovanjem (nametanje novih obaveza) vjerojatno nije jako pogoršala društvene prilike. Doduše, ostaje problem odlaska skoro 10% kućanstava s posjeda. Moguće je da su posjed napustile siromašniji obitelji koje su otišle na druga vlastelinstva u potrazi za boljim uvjetima života. Naime, vlasnici posjeda davali su određene pogodnosti novonaseljenim obiteljima pa su siromašnija kućanstva odlazila na druga vlastelinstva u nadi da će tamo dobiti veći komad dobre obradive zemlje koji će im omogućiti bolje uvjete života.

Na području Slavonije sljedećih su se godina još više pogoršale društvene prilike. Tome je naročito pridonio rat između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva. Stanovništvo Slavonije moralo je izdržavati, prevoziti vojsku i vojni materijal te primati veliki broj vojnika na zimovanje u svoja kućanstva. Stanovništvo je također moralo davati radne obaveze na utvrđivanju vojnih objekata na ratištu i u pozadini.⁶⁴ Na žalost, za sada nije moguće nešto pobliže reći o obavezama stanovništva našičkog vlastelinstva.⁶⁵ Poslije završetka ovog rata stanovništvo je i dalje moralo davati vojsci razne obaveze (kvartir, pribavljanje raznih potrepština za vojsku, radove na vojnim objektima).⁶⁶ Nakon završetka rata 1739. godine u Slavoniji je izbila kuga koja je prouzročila velike gubitke stanovništva. Kuga je izbila i na području našičkog vlastelinstva. Na žalost, u kronici franjevačkog samostana nisu zabilježene posljedice ove teške epidemije.⁶⁷ Međutim, može se pretpostaviti da su posljedice epidemije na vlastelinstvu bile vrlo teške. Naime, obitelj Pejačević poduzela je mjere za jačanje naseljenosti ovog vlastelinstava⁶⁸ što je rezultiralo osnivanjem četiriju novih naselja.⁶⁹

⁶⁴ Gavrilović, *Srem*, 210, 214-216, 220, i 225.

⁶⁵ Podaci o obavezama stanovnika našičkog vlastelinstva vjerojatno se nalaze u Hoffkammer arhivu u Beču u fondu Hoffinanz Ungarn.

⁶⁶ Gavrilović, *Srem*, 287-288, 296-297, 304, 307 i 312.

⁶⁷ Protokolum antiqui Conventus Divi Antonii Thaumaturgi Nassicis. de Conventu Sancti Antonii Paduani nassicis, 9. Podatci o posljedicama epidemije kuge vjerojatno se mogu naći u matičnim knjigama umrlih našičke župe koje se nalaze u Arhivu Slavonije u Osijeku.

⁶⁸ Barun Marko Pejačević poslao je Ivana Bukovca da mu dovede nove naseljenike obećavši mu nagradu za svaku dovedenu osobu. (Josip Bösendorfer, *Crtice iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija: Križevačke, Virovitičke, Požeške, Cisdravske Baranjske, Vukovske i Srijemske te Kraljevskog i slobodnog grada Osijeka*, Pretisak izdanja objavljenog u Osijeku 1910., (Vinkovci, 1994.), 408. i Josip Bösendorfer, "Prvi dani u životu županije virovitičke poslije reinkorporacije (1745.-1749.)", *Rad JAZU*, 206, (Zagreb, 1915.), 153)

⁶⁹ Na našičkom vlastelinstvu osnovana su naselja Sveti Martin, Novi Ceremošnjak (Mitrovica), Pribiševci i Novo Selo. (NAZ, AD, kut. 17, spis br. 757)

Na našičkom vlastelinstvu stanovništvo je 1746. godine obrađivalo 118 motika vinograda (tablica 2 i grafikon 1) te se može zaključiti da su se na ovom području smanjile površine pod vinovom lozom u odnosu na 1736. godinu. Na žalost, za sada nisu pronađeni podatci o gospodarskoj djelatnosti na vlastelinstvu iz kraja 1730-tih i početka 1740-tih godina te nije moguće utvrditi je li 1746. godine jačalo ili slabjelo gospodarstvo na ovom posjedu.

Na temelju desetinskih popisa može se pretpostaviti da je početkom 1740-ih godina došlo do jačanja gospodarske djelatnosti na ovom vlastelinstvu. Naime, popisivači desetine prikupili su 1740. godine zajedno na našičkom i orahovičkom okrugu manje žitarica nego 1744. godine samo na našičkom okrugu⁷⁰ iz čega slijedi da je na ovom područja jačala gospodarska djelatnost stanovništva. Vjerojatno je tome pridonio i bolji odnos obitelji Pejačević prema svojim podanicima i veća briga za posjed. Pojačano naseljavanje stanovnika na ovaj posjed rezultirao je smanjenjem prosječne veličine obrađenih vinograda po kućanstvu za 50% u odnosu na 1736. godine. To je razumljivo budući se 1746. godine na ovo područje naselilo 49 novih obitelji koje nisu zasadile vinovu lozu nego su svoju aktivnost usmjerile na razvoj ratarstva i stočarstva. Međutim, može se pretpostaviti da je nakon završetka rata i prestanka kuge došlo do jačanja vinogradarstva, ali je nemoguće utvrditi jačinu napretka.

Na temelju usporedbe podataka o veličini površine pod vinovom lozom na našičkom vlastelinstvu i drugim vlastelinstvima virovitičke županije može se zaključiti da je na ovom vlastelinstvu obrađivana prilično velika površina vinograda. Naime, u ovoj su županiji veće površine pod ovom kulturom bile obrađivane na virovitičkom, voćinskom, daljskom, aljmaškom, orahovičkom i đakovačkom vlastelinstvu⁷¹ što ne iznenađuje budući su neka područja danas vinogradarski krajevi (Orahovica, Đakovo te Erdut), a našičko područje ni danas nije među njima.

Stanovništvo ovog posjeda obrađivalo je 1750. godine samo 55 motika vinograda što je nešto manje od $1/2$ površina (46,61%) pod vinovom lozom iz 1746. godine. Kako je došlo do ovako velikog smanjenja površina pod ovom kulturom? Popisi našičkog vlastelinstva iz 1750. i 1751. godine možda to mogu pojasniti.⁷² Naime, vlasnik posjeda morao je prijaviti ukupni prihod pa su popisivači izradili tri popisa vlastelinskog prihoda⁷³ i svi se razlikuju u prihodima i rashodima. Sve feudalne obitelji morale su prijaviti svoje prihode

⁷⁰ NAZ, AD, kut. 16, spis br. 728 i kut. 17, spis br. 745.

⁷¹ Na području aljmaškog vlastelinstva obrađivano je 125,5 kopača, daljskog 262, đakovačkog 241, orahovičkog 180, virovitičkog 1.757,5 te voćinskog vlastelinstva 636,5 kopača vinograda. (Bösendorfer, *Crtice*, 414)

⁷² HDA, AUCB, fasc. 74, spis br. 25 i fasc. 132, spis br. 30 i 31 te Vrbanus, "Demografske prilike", 55.

⁷³ HDA, AUCB, fasc. 74, spis br. 25 i fasc. 132, spis br. 30 i 31; Igor Karaman, *Valpovačko vlastelinstvo: ekonomsko-historijska analiza*, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, 13, JAZU, (Zagreb, 1962.), 21, Vrbanus, "Demografske prilike", 55.

kako bi im kraljica Marija Terezija odredila taksu za potvrdu posjeda. Obitelj Pejačević pokušala je umanjiti svoje prihode da bi platila manje poreza državi. Podatci u popisu vlastelinstva vjerojatno nisu točni jer su podatci o vlastelinskim prihodima trebali biti što uvjerljiviji pa je trebalo smanjiti naseljenost i ekonomsku snagu vlastelinstva.⁷⁴

Na alodiju našičkog vlastelinstva obrađivano je 1750. godine 60 motika vinograda u selu Seona a u istom selu bilo je zasađeno 1749. godine 25 motika novih vinograda.⁷⁵ Očito je 1740-ih godina na vlastelinstvu započelo stvaranje alodijalnog gospodarstva jer je obitelj Pejačević vjerojatno odlučila maksimalno iskoristiti ovaj posjed i ostvariti što veće prihode. Na našičkom vlastelinstvu vjerojatno je tek tada započelo stvaranje alodijalnog gospodarstva⁷⁶ što je ujedno karakteristično za cijelo područje Slavonije.⁷⁷ Razvoj alodijalnog gospodarstva bit će brži u drugoj polovici 18. stoljeća.

5. Proizvodnja vina u prvoj polovici 18. st.

Arhivsko gradivo iz prve polovice 18. st. ne donosi podatke o količini proizvedenog vina. Popisi desetine donose podatke o desetini koju su stanovnici davali zagrebačkoj biskupiji. Pođe li se od pretpostavke da je deseti-na deseti dio ukupne proizvodnje vina može se izračunati količina proizvedenog vina. Doduše, ovo je idealna pretpostavka koja nije nikada potpuno točna. Naime, stanovništvo je varalo popisivače desetine, a i popisivači desetine varali su stanovništvo prilikom određivanja veličine desetine. Međutim, nemoguće je točno utvrditi razmjere ovog varanja pa je ovo trenutno jedini način za izračunavanje proizvodnje vina na nekom području. Nadalje na ovaj se način dobiva niz koji pokazuje proizvodnju vina na nekom području te posredno omogućuje praćenje kretanja uzgoja vinove loze.

⁷⁴ HDA, AUCB, fasc. 74, spis br. 25 i fasc. 132, spis br. 30 i 31 te Vrbanus, "Demografske prilike", 55.

⁷⁵ HDA, AUCB, fasc. 74, br. 25 i fasc. 132, br. 30 i 31.

⁷⁶ Na našičkom je vlastelinstvu alodijalno gospodarstvo činilo 1750. godine samo 29 jutara oranica te 126 jutara oranica u zakupu, 256 kosa livade, 6 jutara šljivika, 60 motika vinograda te 25 motika novozasadenih vinograda. (HDA, AUCB, fasc. 74, br. 25 i fasc. 132, br. 30) Na alodijalnom gospodarstvu oranice su činile $\frac{1}{4}$ svih obrađenih površina, livade 45,47%, a vinogradi 60,71%. Alodijalno gospodarstvo činilo je manje od $\frac{1}{2}$ ukupno obrađenih površina na ovom posjedu, a samo površine pod vinovom lozom činile su više od $\frac{1}{2}$ obrađenih vinograda. Ovako malo alodijalno gospodarstvo donosilo je našičkom vlastelinstvu oko $\frac{2}{5}$ od svih vlastelinskih prihoda.

⁷⁷ Karaman, *Valpovačko vlastelinstvo*, 22, Josip Adamček, "Ekonomsko-društveni razvoj u Hrvatskoj i Slavoniji u 18. stoljeću", u: *Društveni razvoj u Hrvatskoj (od sredine 16. do početka 20. stoljeća)*, (ur. M. Gross), (Zagreb, 1981.), 67.

Na našičkom vlastelinstvu moguće je kontinuirano pratiti kretanje veličine desetine od 1701. do 1725. godine te od 1729. do 1731. godine,⁷⁸ a za kasnije razdoblje postoje još samo podatci za 1746. godinu.⁷⁹ Na ovom području bilo je prikupljeno 1701. godine 200 oka vina⁸⁰, što ga je svrstavalo među okruge s manjom vinskom desetinom. Doduše, svi okruzi u Požeškoj kotlini imali su veću vinsku desetinu od našičkog, ali treba znati da je cijela Požeška kotlina bila izrazito vinogradarsko područje.⁸¹ Sljedećih godina (od 1703. do 1705.) popisivači desetine nisu prikupili vinsku desetinu.⁸² Stanovništvo je tih godina obrađivalo vrlo male površine pod vinovom lozom koje su vjerojatno slabo rodile pa popisivači desetine nisu prikupili ništa vina. (tablica 10 i grafikon 3)

Količina vinske desetine na ovom vlastelinstvu od 1706. do 1722. godine bila je u stalnom porastu uz neka manja smanjenja. Na početku ovog razdoblja popisivači desetine prikupili su 99 oka, a krajem ovog razdoblja 1.084 oke vina.⁸³ (tablica 10 i grafikon 3) U tom razdoblju moguće je za 1713., 1714. i 1721. godinu utvrditi količinu proizvodnje vina po kućanstvu te samo za 1714. i 1721. godinu proizvodnju vina po veličini obrađene površine. Na vlastelinstvu je 1713. godine prosječno proizvedeno oko 16,5 oka vina. Prosječna proizvodnja vina po kućanstvu bila je sve do 1721. godine u porastu a stanovništvo je prosječno proizvodilo oko 38 oka vina po kućanstvu. (tablica 11 i grafikon 3)

Vinogradi su u razdoblju od 1706. do 1722. godine vjerojatno prilično dobro urodili. To se može pretpostaviti na temelju podataka o veličini uroda po jedinici obradive površine iz 1714. i 1721. godine. Na vlastelinstvu je 1714. godine urodilo oko 46 oka, a 1721. godine oko 120 oka vina po jedinici obrađene površine. (tablica 11 i grafikon 3)

Na ovom vlastelinstvu počela se 1723. godine smanjivati proizvodnja vina. U razdoblju od 1723. do 1725. godine proizvodnja se smanjila za oko $\frac{2}{5}$. Prosječna proizvodnja vina po kućanstvu povećala se 1723. godine na 45 oka po kućanstvu, ali se smanjila po jedinici obrađene površine pod vinovom lozom. (tablica 10 i 11 i grafikon 3) Doduše, proizvodnja vina povećala se 1729. godine za više od 100% (113,11%), ali se sljedeće godine skoro pre-

⁷⁸ NAZ, AD, kut. 8: spis br. 378, 387, 390, 393, 395, 403; kut. 9: spis br. 406; kut. 10: spis br. 503, 513, 535, 545, 551, 570; kut. 11: spis br. 3/531, 587, 600, 602, 610; kut. 12: spis br. 611, 642; kut. 13: spis br. 3/590, 648, 657; kut. 15: spis br. 3/575, 662, 667, 698, 700, 710 i HDA, AD, fasc. 1, spis br. 78.

⁷⁹ NAZ, AD, kut. 17, spis br. 757.

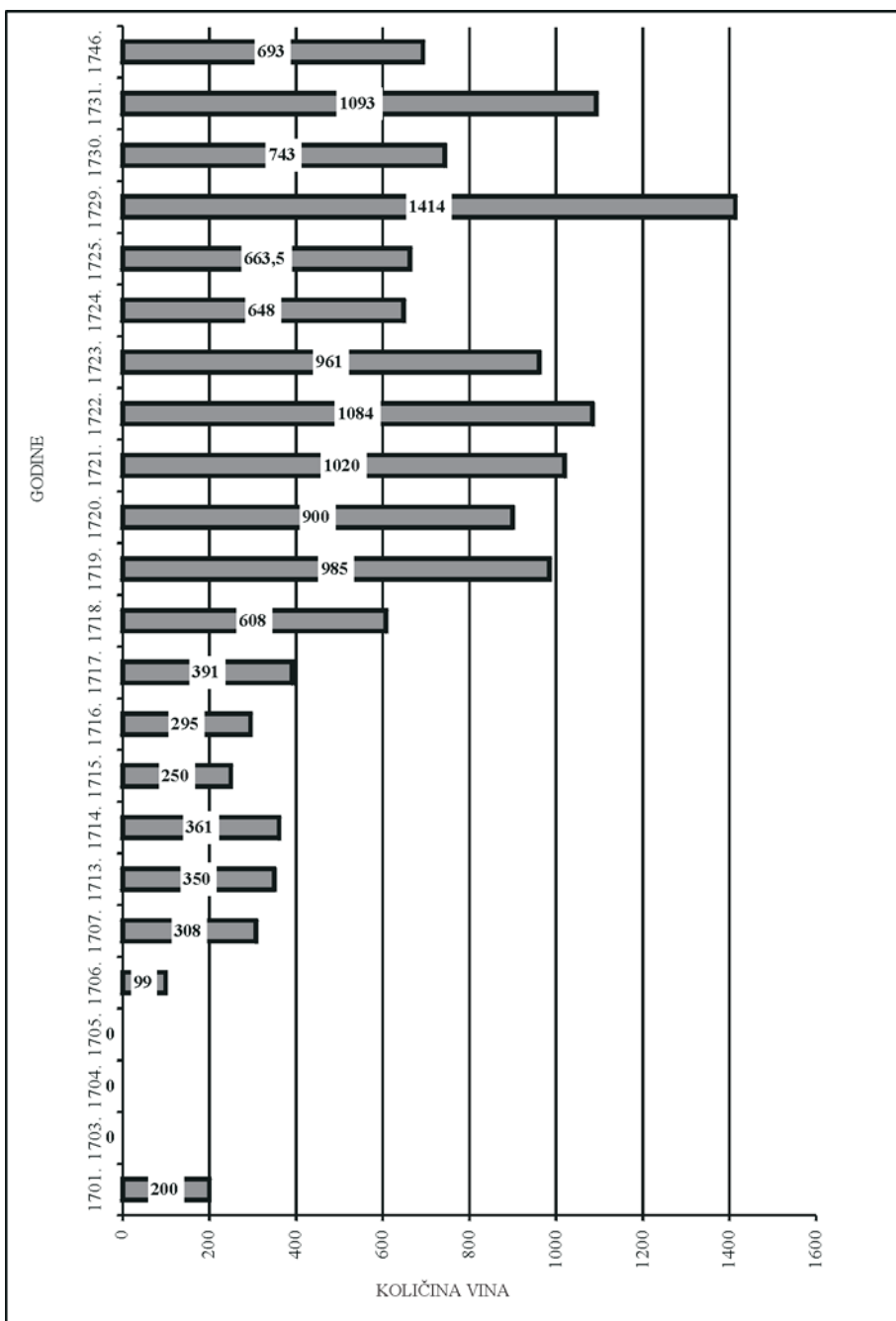
⁸⁰ NAZ, AD, kut. 8, spis br. 378.

⁸¹ Vinsku desetinu manju do našičkom okruga imali su okruzi Szmolyan i Csepidlak, a neznatno veću okrug Szirach (207 oka vina). (NAZ, AD, kut. 8, spis br. 378)

⁸² NAZ, AD, kut. 8, spis br. 387, 390 i 393.

⁸³ NAZ, AD, kut. 8: spis br. 378, 387, 390, 393, 395, 403; kut. 9: spis br. 406; kut. 10: spis br. 503, 513, 535, 545, 551, 570; kut. 11: spis br. 3/531, 587, 600, 602, 610; kut. 12: spis br. 611 i HDA, AD, fasc. 1, spis br. 78.

Grafikon 3



Veličina desetine vina na našičkom vlastelinstvu u prvoj polovici 18. st.

polovila. Proizvodnja vina povećala se 1731. godine za nešto manje od 50%. Nemoguće je utvrditi uzroke ovih oscilacija u proizvodnji vina na našičkom vlastelinstvu.⁸⁴ (Tablica 10 i 11 i grafikon 3)

Na vlastelinstvu se 1746. godine vjerojatno povećala proizvodnja vina jer je na ovom području prikupljeno više desetina vina nego 1740. godine na području našičkog i orahovičkog okruga zajedno.⁸⁵

Za prosječnih je godina na alodiju ovog vlastelinstva urodilo 95 urni⁸⁶ ili u prosjeku 1,58 urni⁸⁷ po motici vinograda. Preračunamo li proizvodnju vina u litre dobije se da je 1750. godine proizvedeno 5.320 litara vina ili oko 88,50 litara po jedinici obrađene površine. Na našičkom je alodiju vinova loza prosječno bolje urodila na seoskom gospodarstvu. To je razumljivo budući da su seljaci obrađivali alodijalno gospodarstvo. Oni su morali prvo dobro obrađivati alodijalne vinograde, a tek poslije svoje. Naravno da su vinogradi na bolje obrađivanom alodijalnom gospodarstvu bolje urodili nego na slabije obrađenom seoskom imanju.

6. Zaključak

Vinogradarstvo je gospodarska grana koja je najbolja ocrtavala društvene prilike na nekom području. Naime, uzgoj vinove loze ovisi o naseljenosti nekog područja. Zbog toga je slabljenje uzgoja vinove loze prilično jasan znak da je na vlastelinstvu došlo do slabljenja naseljenosti.

Na našičkom vlastelinstvu 1703. i 1704. godine nije moguće utvrditi udio obrađenosti vinograda. Naime, vlastelinski popisi ne donose točne podatke o veličini obrađivih površina pod vinovom lozom. Na ovom je području 1721. godine obrađivano nešto manje od $\frac{2}{3}$ svih vinograda. Dvije godine kasnije udio obrađenosti vinograda povećao se na nešto manje od $\frac{3}{4}$ svih površina pod vinovom lozom. Iz ovih je podataka vidljivo lagano povećanje udjela obrađenosti vinograda. Međutim, ovo je povećanje prouzročeno nepopisivanjem sela Donja Motičina.

Na našičkom vlastelinstvu postojali su bolji geografski preduvjeti u ravničarskom dijelu vlastelinstva od brdskog dijela. O tome svjedoči i podatak da je vinova loza bolje urodila u ravničarskom dijelu. Međutim, stanovništvo je većinu površina pod vinovom lozom obrađivalo u brdskom dijelu vlastelinstva. Vjerojatno su pretpostavljali da je brdsko područje pogodnije za uzgoj vinove loze nego ravničarsko.

⁸⁴ NAZ, AD, kut. 12: spis br. 611, 642; kut. 13: spis br. 3/590, 648.; kut. 15: spis br. 3/575, 662, 667, 698, 700 i 710.

⁸⁵ NAZ, AD, kut. 16, spis br. 728 i kut. 17, spis br. 757.

⁸⁶ HDA, AUCB, fasc. 74, br. 25 i fasc. 132, br. 30.

⁸⁷ Jedna urna iznosila je 56 litara. (Stjepan Sršan, *Osječki ljetopis 1686.-1945.*, Povijesni arhiv u Osijeku, (Osijek, 1993.), 393).

Stanovništvo je na ovom području 1703. obrađivalo 11,5 motika vinograda, a 1704. godine 33 motike pod vinovom lozom. Do jačanja uzgoja vinove loze došlo je u drugom desetljeću 18. stoljeća. Naime, prije 19. VIII. 1714. godine površine obrađenih vinograda povećane su skoro 7 puta. Jačanje uzgoja vinove loze nastavljeno je sve do 1736. godine. Doduše, na vlastelinstvu je 1723. godine neznatno smanjena površina obrađenih vinograda što je prouzročeno nepopisivanjem sela Donja Motičina. Poslije 1736. godine površine pod vinovom lozom vjerojatno su prilično smanjene. Uzrok tome treba tražiti u ratu između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva te epidemiji kuge u Slavoniji. Poslije završetka rata i prestanka epidemije na vlastelinstvu je vjerojatno lagano povećana površina obrađenih vinograda. Tome su pridonijele i mjere koje je poduzela obitelj Pejačević želeći ojačati gospodarstvo na posjedu.

U popisima našičkog vlastelinstva u prvoj polovici 18. st. nema podataka o proizvodnji vina. Međutim, na temelju popisa desetine moguće je pretpostaviti proizvodnju vina na ovom području. Veličinu desetine, odnosno proizvodnju vina na ovom području moguće je kontinuirano pratiti od 1701. do 1725. te od 1729. do 1731. godine te za 1746. godinu. Iz desetinskih popisa vidljivo je da je od 1706. do 1722. godine kontinuirano (uz manje oscilacije) rasla veličina desetine pa se može pretpostaviti da je rasla i proizvodnja vina. Nakon toga došlo je do smanjenja i povremenog povećanja proizvodnje vina. Podatci o vlastelinskim prihodima donose podatke o urodu u alodijalnim vinogradima iz čega je vidljivo da su vinogradi na alodijalnom gospodarstvu bolje rodili nego na seoskim imanjima.

**UDIO OBRAĐENOSTI VINOGRADA
NA NAŠIČKOM VLASTELINSTVU U PRVOJ ČETVRTINI 18. ST.**

Tablica 1

NAŠIČKO VLASTELINSTVO	VINOGRADI (u motikama)	OBRAĐENI VINOGRADI (u motikama)	UDIO OBRAĐENIH VINOGRADA (%)	UDIO NEOBRAĐENIH VINOGRADA (%)
1703.	10,5	11,5	?	?
1704.	13,5	33,0	?	?
1721.	130,0	84,5	65,00	35,00
1723.	95,0	82,5	71,74	28,26

Izvor: HDA, AUCB, fasc. 132, br. 28, 32, 35, 37, fasc. 140, br. 23 i Vrbanus, Popis, 449-484.

**VELIČINA OBRAĐENIH VINOGRADA
NA NAŠIČKOM VLASTELINSTVU U PRVOJ POLOVICI 18. ST.**

Tablica 2

GODINE	OBRAĐENI VINOGRADI	INDEKS RASTA OBRAĐENIH VINOGRADA	OBRAĐENI VINOGRADI PO KUĆANSTVU	INDEKS RASTA OBRAĐENIH VINOGRADA PO KUĆANSTVU
1703.	11,5	100,00	0,10	100,00
1704.	33,0	286,96	0,23	230,00
prije 19. VIII. 1714.	78,0	678,26	0,31	310,00
poslije 19. VIII. 1714.	77,0	669,57	0,38	380,00
1721.	84,5	734,78	0,32	320,00
1723.	82,5	717,39	0,39	390,00
1736.	160,0	1391,30	0,63	630,00
1746.	118,0	1026,09	0,33	330,00
1750.	55,0	478,26	0,32	320,00

Izvor: HDA, AUCB, fasc. 132, br. 28, 30, 32, 35, 37 i 40, fasc. 140, br. 23; VŽ, spis br. 9; Mažuran, Stanovništvo i vlastelinstva, 420-432 i Vrbanus, Popis, 449-484.

**VELIČINA OBRAĐENIH VINOGRADA PO KUĆANSTVU
NA NAŠIČKOM VLASTELINSTVU U PRVOJ POLOVICI 18. ST.**

Tablica 3

(u motikama)

NAŠIČKO VLASTELINSTVO	VELIČINA OBRAĐENIH VINOGRADA PO KUĆANSTVU									
	0	0,5	1	1,5	2	3	4	5	7	UKUPNO
1703.	111		5	1	1	1				119
1704.	119		17		4	1		1		142
prije 19. VIII. 1714.	206	2	22		12	6	2	1		251
poslije 19. VIII. 1714.	161	2	21		12	6	2	1		205
1721.	205	9	31		10	6	1		1	263
1723.	160	1	28	2	9	6	2		1	209
1736.	150	5	58	7	26	7	1	1	1	256
1750.	128	10	22	4	3	3			1	171

INDEKS RASTA OBRAĐENIH VINOGRADA
NA NAŠIČKOM VLASTELINSTVU U PRVOJ POLOVICI 18. ST.

Tablica 7

NAŠIČKO VLASTELINSTVO	1703.	1704.	PRIJE 19. VIII. 1714.	POSLIJE 19. VIII. 1714.	1721.	1723.	1736.	1746.	1750.
BRDSKI DIO	100,00	269,57	600,00	591,30	708,70	665,22	1.173,91	930,43	447,83
RAVNIČARSKI DIO	100,00								
UKUPNO	100,00	286,96	678,26	669,57	734,78	717,39	1.391,30	1.026,09	478,26

Izvor: HDA, AUCB, fasc. 132, br. 28, 30, 32, 35, 37 i 40, fasc. 140, br. 23; VŽ, spis br. 9; Mažuran, Stanovništvo i vlastelinstva, 420-432 i Vrbanus, Popis, 449-484.

VELIČINA OBRAĐENIH VINOGRADA PO KUĆANSTVU
NA NAŠIČKOM VLASTELINSTVU U PRVOJ POLOVICI 18. ST.

Tablica 8

(u motikama)

NAŠIČKO VLASTELINSTVO	1703.	1704.	PRIJE 19. VIII. 1714.	POSLIJE 19. VIII. 1714.	1721.	1723.	1736.	1746.	1750.
BRDSKI DIO	0,21	0,39	0,60	0,71	0,75	1,06	1,13	0,60	0,61
RAVNIČARSKI DIO	0,00	0,03	0,07	0,08	0,02	0,04	0,18	0,06	0,04
UKUPNO	0,10	0,23	0,31	0,38	0,32	0,39	0,63	0,33	0,32

INDEKS RASTA VELIČINE OBRAĐENIH VINOGRADA PO KUĆANSTVU
NA NAŠIČKOM VLASTELINSTVU U PRVOJ POLOVICI 18. ST.

Tablica 9

NAŠIČKO VLASTELINSTVO	1703.	1704.	PRIJE 19. VIII. 1714.	POSLIJE 19. VIII. 1714.	1721.	1723.	1736.	1746.	1750.
BRDSKI DIO	100,00	185,71	285,71	338,10	357,14	504,76	538,10	285,71	290,48
RAVNIČARSKI DIO	100,00								
UKUPNO	100,00	230,00	310,00	380,00	320,00	390,00	630,00	330,00	320,00

Izvor: HDA, AUCB, fasc. 132, br. 28, 30, 32, 35, 37 i 40, fasc. 140, br. 23; VŽ, spis br. 9; Mažuran, Stanovništvo i vlastelinstva, 420-432 i Vrbanus, Popis, 449-484.

KOLIČINE VINA (PREMA POPISU DESETINE)
NA NAŠIČKOM VLASTELINSTVU U PRVOJ POLOVICI 18. ST.

Tablica 10

GODINA	VINSKA DESETINA (u okama)	PROIZVODNJA VINA (u okama)	INDEKS RASTA PROIZVODNJE VINA
1701.	200,0	2.000	100,00
1703.			
1704.			
1705.			
1706.	99,0	990	49,50
1707.	308,0	3.080	159,00
1709.			
1713.	350,0	3.500	175,00
1714.	361,0	3.610	180,50
1715.	250,0	2.500	125,00
1716.	295,0	2.950	147,50
1717.	391,0	3.910	195,50
1718.	608,0	6.080	304,00
1719.	985,0	9.850	492,50
1720.	900,0	9.000	450,00
1721.	1.020,0	10.200	560,00
1722.	1.084,0	10.840	592,00
1723.	961,0	9.610	480,50
1724.	648,0	6.480	324,00
1725.	663,5	6.635	331,75
1726.			
1729.	1.414,0	14.140	707,00
1730.	743,0	7.430	371,50
1731.	1.093,0	10.930	546,50
1744.			
1745.			
1746.	693,0	6.930	346,50

Izvor: NAZ, AD, kut. 8: spis br. 378, 387, 390, 393, 395, 403; kut. 9: spis br. 406; kut. 10: spis br. 503, 513, 535, 545, 551, 570; kut. 11: spis br. 3/531, 587, 600, 602, 610; kut. 12: spis br. 611, 642; kut. 13: spis br. 3/590, 648, 657; kut. 15: spis br. 3/575, 662, 667, 698, 700, 710; kut. 17: spis br. 745 i 757; HDA, AD, fasc. 1, spis br. 78.

KOLIČINE VINA (POPIS DESETINE)
NA NAŠIČKOM VLASTELINSTVU U PRVOJ POLOVICI 18. ST.

Tablica 11

(u okama)

GODINA	PROIZVODNJA VINA PO KUĆANSTVU	PROIZVODNJA VINA PO POVRŠINI VINOGRADA
1703.	0,00	0,00
1705.	0,00	?
1713.	16,51	?
1714	20,17	46,88
1721.	38,78	120,71
1723.	45,98	116,49
1746.	19,25	58,73

Izvor: NAZ, AD, kut. 8: spis spis br. 387, 390, 393; kut. 10: spis spis br.503; kut. 11: spis spis br. 3/531, 600, 602, kut. 12: spis spis br. 642; kut. 15: spis spis br. 667 i kut. 17: spis spis br. 757; HDA, AD, fasc. 1, spis spis br. 78.

KOLIČINA DOBIVENOG VINA PO JEDINICI OBRAĐENE POVRŠINE
NA NAŠIČKOM VLASTELINSTVU U PRVOJ POLOVICI 18. ST.

Tablica 12

NAŠIČKO VLASTELINSTVO	PROIZVODNJA VINA PO KUĆANSTVU		PROIZVODNJA VINA PO JEDINICI OBRAĐENE POVRŠINE	
	1714.	1746.	1714.	1746.
BRDSKI DIO	32,55	30,77	45,96	52,06
RAVNIČARSKI DIO	4,45	7,05	53,89	123,64
UKUPNO	20,17	19,25	46,88	58,73

Izvor: HDA, AUCB, fasc. 132, spis br. 40; VŽ, kut. 1, spis br. 9; NAZ, AD, kut. 10, spis br. 503, i kut. 17, spis br. 757.

KOLIČINA VINA (POPIS DESETINE)
NA NAŠIČKOM VLASTELINSTVU U PRVOJ POLOVICI 18. ST.

Tablica 13

(u okama)

NAŠIČKO VLASTELINSTVO	KOLIČINE VINA (POPIS DESETINE)				
	1706.	1707.	1714.	1722	1746.
BRDSKI DIO	99	288	312,5	890	557
RAVNIČARSKI DIO	0	20	48,5	194	136
UKUPNO	99	308	361,0	1.084	693

UDIO ZASTUPLJENOSTI KOLIČINE VINA (POPIS DESETINE)
NA NAŠIČKOM VLASTELINSTVU U PRVOJ POLOVICI 18. ST.

Tablica 14

(u postocima)

NAŠIČKO VLASTELINSTVO	KOLIČINE VINA (POPIS DESETINE)				
	1706.	1707.	1714.	1722	1746.
BRDSKI DIO	100,00	93,51	86,57	82,10	80,15
RAVNIČARSKI DIO	0,00	6,49	13,43	17,90	19,85
UKUPNO	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Izvori: NAZ, AD, kut. 8, spis br. 395, 403; kut. 10, spis br. 503; kut. 12, spis br. 611 i kut. 17, spis br. 757.

INDEKS RASTA KOLIČINE VINA (POPIS DESETINE)
NA NAŠIČKOM VLASTELINSTVU U PRVOJ POLOVICI 18. ST.

Tablica 15

NAŠIČKO VLASTELINSTVO	KOLIČINE VINA (POPIS DESETINE)				
	1706.	1707.	1714.	1722	1746.
BRDSKI DIO	100,00	290,91	315,66	898,99	554,55
RAVNIČARSKI DIO	100,00				
UKUPNO	100,00	311,11	364,65	1.094,95	691,92

Izvori: NAZ, AD, kut. 8, spis br. 395, 403; kut. 10, spis br. 503; kut. 12, spis br. 611 i kut. 17, spis br. 757.

VELIČINA DESETINE VINA PO KUĆANSTVU NA
NAŠIČKOM VLASTELINSTVU 1746. GOD.

Tablica 16

(u okama)

NAŠIČKO VLASTELINSTVO	KOLIČINA VINA (POPIS DESETINE)															
	0	1	2	3	4	5	6	7	9	10	12	15	20	30	70	UKUPNO
BRDSKI DIO	101	2	4	4	4	8	4		1	9	4	6	4	2	1	154
RAVNIČARSKI DIO	147		6	6	3	1		1		4	1	2				171
UKUPNO	248	2	10	10	7	9	4	1	1	13	5	8	4	2	1	325

Izvori: NAZ, AD, kut. 17, spis br. 757.

Summary

CONTRIBUTION TO EXAMINING WINE-GROWING IN NAŠICE MANORIAL ESTATE IN THE FIRST HALF OF THE 18TH CENTURY

Wine growing is a field of economy which used to be an indicator of social conditions in a certain region. Namely, wine growing depends largely on the density of population in a certain region. Therefore, the decrease of wine-growing business is a clear sign that it has also come to the decrease of population on a certain manorial estate.

It is not possible to determine the degree of processing of the vineyard on the Našice manorial estate for the years of 1703 and 1704. That is to say, manorial estate lists do not contain exact data of the size of arable land on which wine grape was grown. Slightly less than $\frac{2}{3}$ of all vineyards were cultivated in 1721. Two years later the degree of processing increased to somewhat less than $\frac{3}{4}$ of all arable land on which wine grape was grown. These facts show a slight increase of the degree of processing of the vineyard. However, this increase can be ascribed to the fact that the residents of Donja Motičina were not included in the census.

As for the physical conditions of the Našice manorial estate, they were better in the valleys than the hill area. They must have presumed that the hill area was more suitable for wine growing than the plains.

In 1703 approximately ten motikas (the area ploughed by a farmer in one day) of vineyard were cultivated in this area by the residents. The second half of the 18th century saw expansion of wine growing. Namely, before August 19, 1714 the size of the land on which wine grape was grown increased almost seven times. This expansion continued until the year of 1736. Still, the estate saw a slight decrease of the size of vineyards, which was caused by the exclusion of the village Donja Motičina from the census. After 1736, vineyards became considerably smaller. This condition was the result of the war between the Habsburg Monarchy and the Ottoman Empire and the plague epidemics on the territory of Slavonia. It is to be expected that after the war and the plague epidemics had ended the area of cultivated vineyards on the estate became to some extent larger. The Pejačević family took certain measures and focussed them on the strengthening of their estate economy, which was unquestionably an enormous contribution to it.

There is no information on wine growing in the 18th century in the documents of the Našice estate. Yet, it is possible to determine the capacity of wine growing in this region on the basis of the lists showing the payment of the tithe. The amount of the tithe, that is to say, the production of wine can be continually traced from 1701 to 1725 from 1729 to 1731 and finally for the year of 1746. The list showing the payment of the tithe shows it clearly that it had been increasing continuously from 1706 to 1722 (with slight oscillation), which leads to a conclusion that wine production had been increasing simultaneously. After this period, wine production started to decrease and increase only occasionally. Data on estate income show the quantity of crop on allodial vineyard, which shows clearly that those vineyards yielded more crop than those on the farms.

(Prijevod sažetka: Romana Čačija)

Key words: Našice manorial domain, domain inventories, wine-growing, arable lands, tithe, wine, first half of the 18th century.